

Andolin, beti zaitugu gogoan

Xabier KINTANA URTIAGA

Joan berri zaigu Andolin, gazterik. Halaxe diosku buruak eta zentzuak, baina bihotzak, setatiro, gure artean beti bezala bizi-bizirik dagoela errepikatzen digu. Adimenaren eta sentimenduaren arteko egoera kontraesankor honetan, beraz, ez da erraza jadanik geurekin ez dugun baina, aldi berean, ondo barruan eramaten segitzen dugun lagunaren aipamena egitea, zeren, Axularrek Bertrand Etxausi ziotson bezala, iruditzen baitzaigu oraino bizi zarela eta horrela, aurrean bazintugu bezala mintzatu nahi gaitzaizkizu.

Duela urte pare bat, Santurtziko udaletxearen areto nagusian, Andolin euskaltzain izendatu zenean, beraren sarrera-hitzaldiaren aitabitxi eta erantzulea izateko ohorea izan nuen. Orduko giro alaian esandako gauza batzuk orain errepikatu beharra egokitu zait giro erabat aldatuan. Badirudi, bai, historian jazoerak bi aldiz gertatzen direla, baina ez beti, Marxek zioen bezala, lehenbizikoan tragedia gisa eta bigarreanean fartsa moduan. Edonola ere, ez nuke nahi, Andolinek berak halaxe gura ez lukeelako, lehenagoko jaialdi ospakizun hura, bigarren honetan hileta kutsuaz aurkeztea.

Asko eta ongi idatzi da Andolinen curriculumaz, eta hortaz, guztiok jada dakiguna gain-gainetik besterik ez dut aipatuko. Santurtzin orain dela berrogeita hamar urte jaio eta Batxilergoa Eskolapioetan ikasi zuen, Filologia Erromanikoa, aldiz, Deustuko Unibertsitatean egin eta Doktoregoa Estatu Batuetan, Los Angelesko Unibertsitatean burutu zuen. Aspaldiko urteotan Euskal Herriko Unibertsitateko Filologi Fakultateko irakaslea genuen, iazko udazkenean Hizkuntzalaritza Orokorreko katedra lortua izanik.

Hizkuntzazalea zen Andolin Eguzkitza: haurtzaroko gaztelaniaz gainera, euskara, frantsesa, latina, alemana, arabiera, ingelesa, italiara eta katalana ere ikasiak zituen, bai eta horietako askotan ongi mintzatu ere. Haren lagunoi maiz itzultzaile zerbitzua egiten zigun, ingeles-alemanez. Baina batez ere, euskara eta alemana maite zituen Andolinek. Euskaraz oso ederki eta zehazki mintzatzeaz gainera, geure hizkuntza nazionalaren erabiltzearen eta berreskuratzearen aldeko apostolua genuen bere eguneroko praktikan.

Baina gure santurtziarraren trebetasuna norainokoa zen erakusteko, adibide gisa, pasadizo batzuk kontatuko dizkizuet. Azken aldion, orain kontura ez datorren arazo batengatik, aleman batzuekin posta elektronikoz harremanak izan behar izan ditut. Itzulpenak Andolinek egiten zizkidan eta alemanek, ni ezagutu ez eta, "nire aleman estilo txukun eta jatorra" goraiatzen zidaten. Inoren lumekin burua apaintzea dotorea ez denez gero, honela erantzun behar izan nien: "Eskerrik asko. Zuen zorionak neure adiskide itzultzaileari emango dizkiot".

Zaila izaten da, bestalde, hizkuntza batean ari garenean, bat-batean bestera pasatzea. Andolinek baina, horretan ere aparteko abilezia zuen. Gogoan dut, behin, duela hogei bat urte, biok Donibane Lohizunen ginela. Uda zen eta bertan, gogoak lagun, Udako Euskal Unibertsitateak bere ekitaldiak egiten zituen. Arratsalde batean, bertako tren-geltokiaren aurretik paseoan solasean genbiltzala, bat-batean gazte handi ile hori bat agertu zitzaigun, praka laburrekin, aldean bizkar-zorro bete-betea zekarrela. Alderri eta erabat galdurik ibiltzeko itxurarekin, gugana etorri eta, Donibaneko jende arruntak bera ulertzea mundu honetako gauzarik ohikoena balitz bezala, ez dakit zein kale non zegoen galdetu zigun alemanez.

Andolin eta biok, ohi bezala, euskaraz ari ginen geure artean. Gaztearen galdera entzutean, Eguzkitzak, begiratu eta aleman ederrean erantzun zion, galdeturiko kale hartara heltzeko behar zituen era guztietako azalpen zehatzak emanik. Hori eginda, gertaturikoagatik inolako komentariarik egin gabe, elkarrekin genuen hizketari hariari lotu eta enekin euskaraz mintzatzen segitu zuen lasai aski.

Beste anekdota hau oraintsukoa da. Orain dela hiru urte, Euskal Idazleen Elkarteak Stephen Jay Gould biologo estatubatuar ospetsua gonbidatu zuen, 2001.eko abenduaren 13an Euskal Herrian hitzaldi bat egin zezan. Tokia Eibarko Armagintza Eskola eta gaia neodarwi-

nismoa. Hitzaldia ingelesez izatekoa zenez gero, aldi bereko itzulpen-zerbitzua antolaturik zegoen, baina ustekabeko gaizki ulertu baten-gatik, horretarako hitzarturik zegoen itzultzailea ez zen egun eta ordu horretan agertu, hitzaldia biharamunean zelakoan. Egoeraren larritasunaz jabeturik, Andolinek bere burua eskaini zuen itzultzaile lana egiteko, eboluzioari buruzko gogoeta berritzaile haiek, egia esan, Andolinen ohiko kezka eta zaletasunetatik aski gai urrunak izan arren. Halere, zin-zinez diotsuet, bikain bete zuen bere lana. Halako moldez non hizlariak berak, haren erraztasuna ikusita, entzuleei harentzako txalo beroak eskatu behar izan baitzituen.

Andolin Eguzkitzak hizkuntzen nondik norakoak eta barne-korapiloak berehala aditu eta bereganatzeko zeukan erraztasun horretaz berehalaxe konturatu zen Gabriel Aresti bera ere, hogeita hamaika urte lehenago, 1970an hirurok Zuberoara egin genuen bidaiaren gogoangarrian. Egun horretan Euskaltzaindiak Dominique Salaberri kantututua biltzaile zuberotarrari bere *Chants populaires du Pays Basque* liburuaren lehen mendeurrenean omenaldia egiten zion, eta, beraz, ekitaldi irekia zen. Egun berean, derradan bidenabar, Luis Villasantek Euskaltzaindiaren burutza hartu zuen, horrela gure hizkuntzaren batasunari aro berri eta emankorra hasiera emanez.

Kontuan hartu behar da hura zela Andolin Eguzkitzak Zuberoara egiten zuen lehenbiziko bisita. Bide osoan zehar Gabriel Arestirekin era guztietako euskal gaiak ukitu eta eztabaidatzeaz gainera, Maulera heltzean, Andolinek bileran zeuden euskaltzainekin zein iparraldeko jendeekin euskaraz parra-parra inolako oztoporik gabe jardun zuen. Txikitandik euskaraz zekiten euskaltzain zahar batzuk ordean, zuberotarrekin bereziki, elkar ezin adituz zebiltzan, umetan erdara besterik ez zekien Santurtziko umegorri hark guztiak errazki ulertzen zituen bitartean. Eta hori guztiori inolako harrokeria eta hantusterik gabe, berak hain ederki praktikatzeko zekien xalotasun miresgarriaz, hots, apal-apalik, hori gauzarik ohikoena eta normalena balitz bezala.

Edonola ere, G. Arestik *Anaitasuna* aldizkariaren hurrengo zenbakian *Munstro bat, munstro bi* zeritzon artikulu sonatua idatzi zuen, Andolinen antz eta irudira Euskal Herrian sortzen ari zen euskaldunberrien belaunaldi berria goresteke. Artikulu profetikoa benetan.

Inoiz, euskararen alde zeukan militantismoak puntako jarrerak hartzera zeraman. Normala denez, gure praxi linguistikoak edonon lehen hitzak euskara esatera bultzatzen gintuen, baina solaskideak

gure hizkuntza ez zekiela konturatzean, harekin erdaraz egiteko gomendatzen zuen zentzu oneko argudioari, nonbait gutxiegi zeritzon gure Andolinek. Gogoan dut, adibidez, duela hogeitabost bat urte, Baionan ginela eta, ez dakit zer erosteko, hango denda batera sartu ginela. Andolinek zerbitzariari euskaraz hitz egin zion, baina honek, Iparraldean, zoritxarrez, frantximenten artean oraintsu arte ohikoa izan den displizentzi eta arduragabekeri aurpegiaz, Molière-ren hizkuntzan euskaraz ez zekiela erantzun zionean, gure Andolini bere arimarik apostolutarrena azaleratu eta, frantses ederrean honelako zerbait esan zion: "Baina andrea, ez al dakizu Euskal Herrian bizi zarela eta bertoko hizkuntza euskara dela? Zure bezeroetarik asko, gainera, euskaldunak dira. Beraz on zenuke euskara ikasteaz arduratuko bazina".

Nik neuk, egia esan, aitortu behar dizuet, ez nengoela dendetan era horrelako sermoiak entzuten oso ohiturik. Horregatik, dendatik irtetean, Andolinek, bere ohiko zintzotasunaz, esan zidanean bere jarrera eta predikuaekin andre hura ordutik aurrera konturatuko zela Euskal Herrian euskara jakitea beharrezkoa zela, eskeptikoki erantzun nion, garai hartan Ipar Euskal Herriko egiazko egoera nolakoa zen jakinda, andre hark aterako zukeen ondorioa, zorigailtoz, oso bestelakoa zatekeela, hots, nongo zoroetxetik alde eginak ote ginen biok, garai hartako Frantzia euskara ikasteko eskatzea erokeria hutsa baitzen. Baina, halere, aitor dezagun Eguzkitza moduko askoren desorduko idealismo goiztiar hark oraingo errealitate hobea ekarri digula: gaur behintzat inork ez luke Andolinen jarrera hura erokeriatzat joko Baionan, eta euskararen ofizialtasuna, gero eta aldarrikatuagoa da, departamendu propioarekin batera. Beraz hemen ere Erasmod arrazola bere erotasunaren laudorioan. Izan ere, gizarte aldaketa guztietan ohikeriaren inertiaren aurka aitzindari izatea gogorra izan arren, eta gaizki ikusia izateko arriskua badakar ere, denborak, azkenean, justizia egiten du, eta zuenari arrazola ematen.

Idazlea zen aldetik, Andolinek eleberriak (*Lehen orenean* (1978) eta *Herioaren itzalpean* (1998)) eta poema-liburuak eskaini dizkigu: *Orhiko mendirantz urratsez urrats* (1986), *Urkidian zehar* (1987), *Mila urte igaro eta, ura bere bidean* (1993), bai eta bere poesiaren antologia, euskaraz eta katalanez (2001). Gainera, kanpoko idazle batzuen itzulpenak moldatu ditu, mundu zabaleko literatura gurera euskaraz eskaintzeko asmoz. Hizkuntzak hain ongi jakiteak, noski,

literatur itzulpenak egiteko aukera ematen zion, eta hor ere, ardua eta sen berezia zerabilen, hitz bakoitzaren forma, pisua, egitura fonetikoa eta konnotazioak zehazki balioetsiz. Hor daude, diogunaren lekuko, Konstandinos Kavafis idazle greko modernoaren poema-antologia ederra (1995), edota orain urte bi *Batzarra Telgtenen* izenburuaz argitaratu zuen Gunter Grass-en obra.

Literatura, ordea, bizitzako gertakariez gainera, oso bereziki literaturaz elkutzen denez gero, Eguzkitzak ez zituen bera baino lehenagoko euskal idazleak bazterrean utzi eta horietako batzuen edizio berriak moldatzen jardun zuen, Joan Tartasen *Ontsa hiltzeko bidia*-ren argitalpen berria eta Jon Miranderen poesi bilduma (*Orhoituz*) prestatuz. Sormen- zein itzulpen-lanetan, Eguzkitzaren ezaugarri nabarmenena, nagusia ez esateagatik, sentiberatasuna zen, gauzak esateko finezia, zehaztasun dotorea, nabardurak adierazteko ardua, beti hitz aproposenak aukeratzeko sena, maiz euskalki ezberdin eta urrunetako berbak elkartzuz, etorkizuneko literatur hizkuntzaren aldeko apustu garbia bezain ausarta eginez, gaur zail eta irrealizat jotzen duguna geroak, euskal irakaskuntzaren poderioz, erraztu eta normalduko duelakoan. .

Idazteko eskuzabala zen Andolin Eguzkitza, eta horrek hainbat aldizkaritan esku hartzera bultzatu zuen, kazetari eta pentsalari gisa, adibidez *Anaitasuna*, *Argia*, *Euskaldunon Egunkaria*, *Jakin*, *Hegats*, *Maiatz*, *Zehatz*, *Egan* edota *Berria*-n. Merezimendu guztioi esker, bost urtez Euskal Idazleen Elkartearen lehendakaria izan genuen, eta denbora horretan literatur arloan ere Galeuscaren harremanak sendotzen saiatu. Era berean Eusko Jaurlaritzaren Euskara Aholkubatzordearen kidea izan zen.

Haren eskuzabaltasuna aipatu dut, eta, izan ere, horixe zen Andolinen ezaugarri nabarmenetako bat: hurkoari beti laguntzeko prest egoten zen. Segur aski bere izaera horretan zerikusia du barrubarruan zeraman kristau kontzientzia sakonak, baina, ene ustez, horrekin batera edo, nahiago bada, horrez gainera, bazegoen beste zerbait ere, bere berezko izaera zintzo, apal eta noblea. Ez baitzen kasualitatea Euskaltzaindiko sarrera-hitzaldirako aukeratu zuen gaia zein eta xalotasunaren laudorioa izatea, bertan Santurtzin azaldua. Xalotasuna, hau da, malizia eta ustekeriarik gabe bizitzeko, zintzotasun osoz mintzatzeko eta aurriritziel kasurik egiteke jarduteko izpiri-

tu-jarrera irekia, gehienontzako bertute erdiesgaitza, baten batek gaurko mundu honetan horri inozokeria deritzokeen arren.

Xalotasun gizatiar berbera erakusten zigun, halaber, azaleko ezaugarri engainagarriez gainera, pertsonak barrutik ezagutzeko eta aintzat hartzeko zerabilen kezka, inor sekula ez mesprezatzeko ahaleginaz. Alde horretatik, era eta iritzi guztietako lagunak zituen, horietako batzuen ideologia eta adierazpen publikoekin inondik ere bat ez zetorren arren.

Ernazimenduko Pico de la Mirandola haren antzera, jakituri ega-
rri ase ezina izaten zuen Andolinek, eta horrexegatik ustekabeko gauza askoren informazio-iturri agortezina izaten genuen. Horri esker, laguntza estimagarria ematen zigun guztioi Euskaltzaindian, terminologia tekniko-zientifikoak beste hizkuntzetan izaten zuen isla-
da aztertzeko orduan, eta Andolinen iritziekin eratu izan dira, neurri handiz, geografi arloko euskal exonimo asko.

Baina, den-dena laudorio izan ez dadin, Andolin izpiritu eta ma-
mizko gizakia genuenez gero, beharrezkoa da haren akatsen bat ere gogoratzea, horiei akats esan ahal bazaie behintzat.

Gure herriaren ezaugarri nazional nabari bat aipatzekotan, Koldo Mitxelenak, behin euskaldunok logikari diogun atxikimendu handia azpimarratu zuen. Alde horretatik ere, Andolin oso euskaldun jatorra genuen, logikarekiko lotura horretan inoiz setati eta bakarrik gelditu arte. Euskaltzaindian egindako proposamen tamalez gaizki ulertu batzuetan, adibidez. Kixotismo horrek ez zion ardura handirik ematen. Azillonako markesaren antzera, "egija gugaz, danen aurka" jo-
katzeko prest, Atxuriko tren-geltokian irakur daitekeenaren ildotik¹.

Beste falta bat, agian Euskal Herrian barkagaitzagoa, Andolinen antialkoholismoa zen. Erabateko abstentioa zen gure gizona: ez ardo, ez txakolin, ez sagardo, ez patxaran, ez eta garagardorik ere. Whisky-koñaken izenak aipatze hutsak burua zorabiatzen zion. Eta inoiz, ekinaren ekinaz, oturuntzaren batean mahaira ekarritako ma-

(1) Hitzaldiaren amaieran Iñaki Eguzkitzak, anaiak, esan zidanez, Andolinen aitona bat, amaren aita, Dionisio Bilbao, -kasualitateal-Azillona-n jaioa zen, Fikan, behialako Ferrocarriles Vascongados (gaurko Eusko Tren) konpainiaren eragilea izan zen markes horren jatorrizko leinu-etxean, hain zuzen. Nolako egurra halako ezpala, alajaina!.

rkako ardo ona gorai patzen genuelako, zaporea dastatzeko, hartatik tanta batzuk edatera behartzen genuenean, ikustekoa izaten zen jartzen zigun nazka aurpegia, besteok edabe zatar hura nola irents genezakeen ulertu ezinik.

Ardoa, noski, ardo ona, ez gustatzeko bekatu larri horretatik nolabait barkatzeko orduan, aitor dezadan, euskal gastronomiari zor zaiona behintzat ematen ziola, eta ene ustez denetarik jaten zuela, nahiz eta beti ere neurritz, behin ere abusatu gabe. Berau ere, segurenetik, akastzat jo daltekeen arren. Halere, gozozalea zen. Haren beste zaletasun bat, txiki-txikitandik zekarrena, trenenganako maitasuna zen. Trentzale hutsa zen, eta lagunoi kontatzen zigunez, haurtzaroan bere Santurtziko etxeko leihoetatik maiz orduak pasatzen zituen trenen joan-etorriei adi-adi begira.

Haren militantzia politikoz hitz bi. Andolin, nik ezagutu dudanez, beti abertzalea izan da, hitz honek euskaraz duen jatorrizko esanguran: patriota, herrizale, bertoko balioen partaide eta defendatzaile, euskaltzale sutsua. Aldi berean demokrata zen, pertsona guztien eskubideak errespetatzearen aldekoa, bizitzeko eta nork bere iritzia esateko eskubideari ororen gainean eusten ziona. Era berean ezkerrekoa zen, klase apal, zapaldu eta baztertuen laguna, langile, etorkin eta zokoratuen eskubideak bake eta politika soilaren bidez lortu nahi zituena. Aralar-en izandako militantzia zoritxarrez laburra horren lekuko garbia dugu.

Andolin Eguzkitzaren bizitzaren zirriborrozko ikuspegi nahasi hau amaitzeko, nik neuk honela laburbilduko nuke haren ibilbidea: Herriko semea izan zen eta bere nazioaren kezka, sufrimendu, loriak eta miseriak bereganatzen jakin zuen. Bere herriari zegoen zulotik ateratzen laguntzeko ausartzia eta kemena izan zituen. Txikitari euskara jakin ez arren, gure herriaren hizkuntza jatorra berreskuratu eta mairu landu zuen, ingurukoei etsenplua emanez. Ideologia eta politika guztien gainera humanismoa jarri zuen, iraultza guztiak, nazionalak zein sozialak, gizakia eta beronen eguneroko antsiak baztertzen dituzten ginoan antzuak bezain alferrak direlakoan. Bera ezagutzeko ohorea izan genuenok zinez esan dezakegu Euskal Herrian igaro zela bere bidean guztiei ongi eginez; horrexegatik gure herriak iraunkor gordeko du haren oroitzapena.